

ANDERS LINDBERG:

Privatisering – välfärd

Privatisering är ett begrepp som kommit att bli ett av den gångna valrörelsens mest använda tillhyggen. I denna artikel diskuteras "privatiseringens" ideologiska hemvist samt görs ett försök att betrakta begreppet som en logisk följd av ett konservativt idéarbete.

Ett problem, som den radikale samhällsdebattören ofta drabbas av, är svårigheten att omforma en dogmatisk ansats till praktiskt genomförbara förbättringar av samhället. Samhällsdebattören förmår inte omsätta sina ofta teoretiskt oantastliga resultat eller idéer i verkliga alternativ.

Dogmatism, vare sig den avser socialismens genomförande eller privatisering av offentlig verksamhet, framstår vanligen som oattraktiv och ibland skrämmande. Detta eftersom den ofta utgår ifrån att det finns ett uppnåeligt paradiset som nås om dogmen följs.

Frånvaron av paradiset förklaras med att verkligheten avviker från dogmen – dvs i förlängningen människornas bristande insikter.

Den fotografiska utopin, tex marxismen, driver detta till sin spets. Dogmen är felfri, ren och oantastlig. Verkligheten skall anpassas till dogmen. Men detta synsätt gäller i varierande grad alla dogmatiska ansatser, oavsett ideologisk källa.

I Sverige har icke-socialister under lång tid ömsom roats av och ömsom skrämts av marxisternas testuggande. Genom att inordna sig i ett slutet intellektuellt system, har marxisterna valt den enklaste vägen att förstå och beskriva verkligheten. Samtidigt har marxisterna kommit att avskärma sig i betydande utsträckning från densamma.

Den konservative betraktar detta som intellektuellt ohederligt. Verkligheten är alltför komplicerad för att låta sig perfekt beskrivas av något statiskt tankesystem.

Det är av största vikt att privatiseringsdebatten inte hamnar i det testuggande som kännetecknade vänsterns ur-

Civilekonom Anders Lindberg är ledamot i Moderata Ungdomsförbundets förbundsstyrelse.

spårning. Det vore att svika en av konservatismens ideologiska hörnstenar – motviljan att acceptera universallösningar.

Politiska paradiset, vare sig kommunistiska eller anarko-kapitalistiska, kommer aldrig att existera annat än i teoretiska modeller – på sin höjd uttolkade i ändlösa volymer av paradisetns exegeter.

Vad innebär privatisering?

Med privatisering förstås här att privata entreprenörer övertar produktion av en nytthet som i dag produceras av det offentliga. För det första gäller att privatisering av nyttheter, inte är något mål i sig. Det är ett bland flera möjliga medel till ökad välfärd.

Detta uttalande vilar på två förutsättningar; för det första att mer välfärd är att föredra framför mindre, och för det andra att ökad välfärd prioriteras framför föreställningar om oantastliga dogmer; ansatsen är pragmatisk.

I det motsatta fallet kunde man argumentera att exempelvis privatiseringar vore önskvärda även om de minskar välfärden. Detta eftersom de står i samklang med en principiell uppfattning om hur samhället skall vara organiserat. Denna senare inställning är ej förenlig med normala föreställningar om sunt förnuft.

Välfärd – materiell och immateriell

Vad är välfärd? Vi kan indela välfärden i en materiell och en immateriell del.

På grund av den senare förklarar vi den också som omöjlig att exakt definiera. Men den förra delen går att kvantifi-

era. Den innehåller utrymmet för privat konsumtion och tillhandahållandet av nyttheter som sjukvård, skola – offentlig konsumtion och transfereringar. Vi gör ingen principiell distinktion mellan offentlig konsumtion och transfereringar. Det avgörande är att allokeringsbesluten träffas inom det politiska systemet.

Man kan utan större risk uttala att mer materiell välfärd är att föredra framför mindre (så länge den materiella välfärden inte – om det nu är möjligt – inkräktar på den immateriella).

Ett första kriterium på huruvida ett politiskt beslut är önskvärt, är således att det ökar den materiella välfärden.

Den immateriella välfärden innefattar begrepp som frihet, trygghet, psykiskt välbefinnande etc. En uttömmande beskrivning av begreppets innebörd är naturligtvis omöjlig, men frihet och trygghet är begrepp som torde förekomma i merparten av uttolkningarna.

Politikernas uppgift är dels att tillhandahålla – eller bättre uttryckt – skapa förutsättningar för materiell välfärd, dels att tillse att den immateriella välfärden existerar och helst ökar.

I det fall ett politiskt beslut ökar den immateriella välfärdskomponenten "frihet" utan att någon annan komponent, som t ex "trygghet", kan sägas minska, är ett sådant beslut naturligtvis att föredra analogt med vad som gäller för den materiella välfärden. Mer är att föredra framför mindre.

Beslut som påverkar den immateriella välfärden torde bli omstridda endast när dessa minskar den immateriella välfärden eller när fördelningen mellan olika komponenter förändras, som t ex mellan

trygghet och frihet. Denna diskussion är i en viss mening ofruktbar eftersom begreppen trygghet och frihet är att betrakta som omätbara, men den fäster ändå uppmärksamheten på att det inte existerar en given mängd frihet och trygghet som kan ersätta varandra som vatten och luft i ett slutet kärl. Likväl som fördelningen vatten och luft kan variera kan kärlets storlek göra det. Ökad frihet behöver inte ske på trygghetens bekostnad. Följaktligen kan materiell och immateriell välfärd ökas, minskas och omfördelas på liknande sätt.

Ett andra kriterium på huruvida ett politiskt beslut är önskvärt bör vara att det ökar den immateriella välfärden.

Privatisering och välfärd

En privatisering av en nyttighet påverkar eller kan påverka båda typerna av välfärd.

Om den enda följden av en privatisering (produktion av en nyttighet av privat entreprenör) blir att nyttigheten kan produceras effektivare, uppfylls det första kriteriet för ett välståndshöjande politiskt beslut. Den materiella välfärden ökar, antingen genom att kostnadsminskningen leder till ett lägre skatteuttag, som leder till en ökad privat konsumtion (eller sparande), eller genom att medel frigörs till att finansiera andra offentliga nyttigheter som kommer befolkningen till godo.

Om privatiseringen inte ger några effekter på kostnaderna för nyttighetens tillhandahållande, utan den enda effekten är tillkomsten av ytterligare en producent, kan man hävda att privatiseringen ändå är önskvärd eftersom tillkoms-

ten av ytterligare en producent ökar konsumenternas valfrihet och därmed också den immateriella välfärden – friheten.

Argumentet mot privatisering är ofta att frihetsökningen inte är önskvärd eftersom den äventyrar den immateriella välfärdskomponenten "trygghet": frihetsökningen sker på trygghetens bekostnad. Så kan naturligtvis vara fallet. Men inget talar för att det måste vara så. Argumentet vilar på den felaktiga föreställningen att producenten och garanten av en nyttighet nödvändigtvis måste vara identiska.

Garanten behöver ej producera

Medborgarna är i princip likgiltiga inför vem som producerar en nyttighet så länge nyttigheten på något sätt är garanterad och håller en viss kvalitet. Detta gäller även det som lite slarvigt brukar betecknas som socialt skydds nät.

En offentligt producerad tjänst har inget mervärde för att den är producerad av det offentliga; en blindtarmsoperation, ett förhör i tyska eller en uppläst saga blir inte värdefullare för att den utförs i ett landstingssjukhus, eller i en kommunal skola eller förskola.

Avgörande är att tjänsten ställs till den medborgares förfogande som efterfrågar den (materiell välfärd), och att ingen medborgare exkluderas från kretsen av utnyttjare på grund av bristande betalningsförmåga när ett verkligt behov av tjänsten föreligger (immateriell välfärd). Vad som är ett "verkligt behov" måste definieras utifrån samhällets underliggande moraliska och etiska uppfattningar.

Så länge det offentliga ikläder sig rollen som garant av en sådan nyttighet,

påverkas således inte "tryggheten" (allas tillgång) av en privatisering. Förutsättningarna för en ökad materiell välfärd ökar, eftersom införandet av ett visst mått av konkurrens kan förväntas sänka produktionskostnaderna, samtidigt som den immateriella välfärden kan tänkas öka genom tillkomsten av fler producenter/alternativ.

Slutsatser

Privatisering är ett bland flera medel att öka ett samhälles välfärd. Mycket talar för att privatiseringar av offentligt producerade nyttigheter ökar den totala materiella välfärden, men vi kan inte vara lika säkra på att den immateriella välfärden ökar, så länge inte det offentliga garanterar medborgarna tillgång till nyttigheten. En del argumenterar att den helt fria marknadens funktionssätt utgör en garanti i sig, men detta är otvetydigt fel genom existensen av exempelvis kollektiva varor; sådana varor (försvar, smittskydd etc) vars nytta inte kan inskränkas till dem som är beredda att betala för dem.

Således är en förutsättning för hävdandet att privatiseringar alltid är önskvärda ett bevarande av staten som garant (finansierare och uppställare av normer) av nyttigheten. Statens roll som garant är självfallet inte nödvändig när det gäller offentlig verksamhet som inte motiveras av vare sig rimliga krav på socialt skyddsnät eller av sin karaktär av kollektiv vara. Det kan gälla offentlig hotellverksamhet, kommunala slakthus, fritidsbyar m m.

Dessa senare kan naturligtvis utan vidare lämnas till marknaden för såväl produktion som finansiering.

Den avgörande skillnaden för övriga nyttigheter ligger i vem som finansierar en nyttighet, inte vem som producerar den.

Statens roll kommer således att vara betydande även vid mycket långtgående privatiseringar, ty privatiseringar riktar sig inte "mot staten" utan är i dag ett sätt för staten att bättre uppfylla sina förpliktelser gentemot medborgarna - att öka deras välfärd.

Pärmar för inbindning av årgång 1985

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-67 59 55, eller genom insättning av kronor 50:- på postgiro 727 44-6.